

- контроль за дотриманням ліцензійних договорів та розгляд претензій від правоволодільців до користувачів;
- збирання необхідної для виконання договорів інформації про користувачів, обсяг використання ними творів чи об'єктів суміжних прав;
- збір, систематизація та надання заінтересованим особам інформації:
 - а) про правоволодільців, чиї права вони представляють, б) об'єкти та в) права щодо них, передані в управління;
- укладання договорів про взаємне представництво інтересів з аналогічними іноземними організаціями та управління авторськими правами іноземних громадян на території України;
- передоручення іноземним організаціям повноважень на управління майновими правами українських правоволодільців на території інших держав;
- захист порушених прав у суді.

Особливість участі таких організацій у судовому провадженні полягає в тому, що вони є процесуальними представниками, а не позивачами, оскільки вони звертаються за захистом не своїх прав, а прав суб'єктів авторського і (або) суміжних прав, чиї права вони представляють. Для підтвердження свого права брати участь у справах захисту авторських або суміжних прав організація має надати свідоцтво про облік організації колективного управління в Державній службі інтелектуальної власності, Статут та договір із суб'єктами, чиї права вона захищає, про управління майновими правами на колективній основі. У необхідних випадках також надається договір з аналогічними іноземними організаціями, що управляють такими ж правами¹.

3.6 Форми і механізм реалізації права працівників в управлінні закладами вищої освіти

Конституція України у преамбулі та статті 1 закріпила прагнення Українського народу розвивати й зміцнювати демократичну, соціальну, правову державу. Проголошений курс на демократизацію потребує демократизації трудових відносин, зокрема, й у сфері освіти. Так, у Розділі X «Управління освітою» Національної доктрини розвитку освіти, яка була затверджена Ука-

¹ Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав: Постанова Пленуму Верховного Суду від 04.06.2010 р. № 5. URL: <http://www.scour.gov.ua/clients/vs.nsf/0/925CB195F3F0BF70C225774200286BFD?OpenDocument&CollapseView&RestrictToCategory=925CB195F3F0BF70C225774200286BFD&Count=500&>.

зом Президента України від 17 квітня 2002 р. № 347/2002, зазначено, що сучасна система управління сферою освіти розвивається як державно-громадська. Нова модель системи управління сферою освіти має бути відкритою і демократичною. У ній передбачається забезпечення державного управління з урахуванням громадської думки, внаслідок чого змінюються навантаження, функції, структура і стиль центрального та регіонального управління освітою¹.

Погоджуємося з І. П. Дубовою, яка, досліджуючи проблему якості трудового життя людини, серед факторів, що забезпечують його високу якість, називає можливість працівників брати участь у прийнятті рішень, що стосуються їх роботи². За результатами досліджень причин масової трудової міграції українців можна констатувати, що можливість впливати на прийняття рішень є однією із основних вимог працівників до роботодавців (19 %) ³.

У науковій юридичній літературі у різний час дослідженню питань правового регулювання участі працівників в управлінні організаціями, у тому числі й закладами вищої освіти (далі — ЗВО), вітчизняні та зарубіжні правознавці завжди надавали великого значення^{4 5 6 7 8 9 10 11}.

Оновлене законодавство про вищу освіту посилило поєднання колегіальних та єдиноначальних засад управління, удосконалило запроваджену раніше виборність керівників закладів вищої освіти, участь наукових та

¹ Про Національну доктрину розвитку освіти: Указ Президента України від 17.04.2002 р. № 347/2002. *Офіційний вісник України*. 2002. № 16 (03.05.2002). Ст. 860.

² Дубова І. П. Якість трудового життя персоналу як фактор його стабілізації соціального розвитку. *Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України*. 2003. № 1 (20). С. 59-64. С. 60.

³ Пиріжок О., Корнієнко Я. Кадровий голод: як спинити відтік мізків і рук з України. *Освіта та право*. 2018. № 4 (358). С. 15-17. С. 17.

⁴ Боголіб Т. М. Принципи управління вузом. Переяслав-Хмельницький, 2004. С. 176–187.

⁵ Гончарова Г. С. Повноваження трудових колективів на сучасному етапі. Конституція України – основа модернізації держави та суспільства (21-22 червня 2001р. Харків): збірник матеріалів наукової конференції. Х.: Право. 2001. С. 193-196.

⁶ Гончарова Г. С. Правовые основы развития демократии в управлении предприятиями, учреждениями, организациями. *Проблемы социалистической законности*. 1985. Выпуск 16. С. 34-40.

⁷ Грудницька С. Хочешь есть калачи, так не лежи на печи: права трудовых коллективов в Украине. *Юридичний вісник України*. 2013. № 44 (2-8 листопада). С. 12.

⁸ Зайкин А. Д., Куренной А. М. Повышение роли трудовых коллективов в регулировании трудовых отношений. *Вестник Московского университета*. 1990. № 5. Серия II. Право. С. 28-37.

⁹ Костюк В. Л. Зміст правосуб'єктності трудового колективу: проблеми та напрями вдосконалення. *Держава і право. Юридичні і політичні науки: зб. наук. пр. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України*. К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. 2011. Вип. 54. С. 294-299.

¹⁰ Костюк В. Л. Трудовий колектив: окремі проблеми законодавчого закріплення трудової правосуб'єктності. *Наукові записки НаУКМА*. К.: НаУКМА. 2011. Т. 116. *Юридичні науки*. С. 84–86.

¹¹ Панасюк О. Т. Про деякі аспекти правового регулювання участі працівників в управлінні підприємством. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2004. № 7. С. 4–55.

науково-педагогічних працівників у створенні вчених рад, конкурсний порядок заміщення посад науково-педагогічних працівників, який означає широке залучення до обрання наукової громадськості.

Так, відповідно до ст. 32 Закону України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 р. № 1556-VII¹ автономія і самоврядування, а також поєднання колегіальних і єдиноначальних засад є принципами, на яких здійснюється діяльність закладу вищої освіти.

Вищим колегіальним органом громадського самоврядування ЗВО, згідно зі ст. 39 цього Закону України, є загальні збори (конференція) трудового колективу, які скликаються не рідше одного разу на рік. Порядок скликання і прийняття рішень вищим колегіальним органом громадського самоврядування визначається статутом ЗВО.

На загальних зборах (конференції) мають бути представлені всі категорії учасників освітнього процесу закладу вищої освіти. Закон передбачає, що не менше 75 відсотків складу делегатів (членів) виборного органу повинні становити наукові, науково-педагогічні й педагогічні працівники ЗВО, які працюють у ньому на постійній основі, і не менше 15 відсотків — виборні представники з числа студентів (курсантів), які, в свою чергу, обираються шляхом прямих таємних виборів.

До компетенції загальних зборів (конференції) законом віднесені такі повноваження:

- 1) погодження за поданням вченої ради ЗВО його статуту чи змін (доповнень) до нього;
- 2) заслуховування щорічного звіту керівника ЗВО й оцінка його діяльності;
- 3) обрання комісії з трудових спорів відповідно до законодавства про працю;
- 4) розгляд за обґрунтованим поданням наглядової або вченої ради ЗВО питання про дострокове припинення повноважень керівника ЗВО;
- 5) затвердження правил внутрішнього розпорядку і колективного договору ЗВО, а також розгляд інших питань його діяльності.

Навчально-науковий інститут або факультет ЗВО за законом теж вправі скликати збори (конференцію) трудового колективу, які є відповідно органом громадського самоврядування таких структурних підрозділів.

У загальних зборах (конференції) навчально-наукового інституту (факультету) повинні бути представлені всі категорії працівників цих структур-

¹ Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. *Офіційний вісник України*. 2014. № 63 (15.08.2014). Ст. 1728.

них підрозділів та виборні представники з числа осіб, які у них навчаються. Збори (конференція) учасників освітнього процесу навчально-наукового інституту (факультету) скликаються не рідше одного разу на рік і мають повноваження:

1) оцінювати діяльність керівника навчально-наукового інституту (факультету);

2) затверджувати річний звіт про діяльність навчально-наукового інституту (факультету);

3) подавати керівникові ЗВО пропозиції щодо відкликання з посади керівника навчально-наукового інституту (факультету) з підстав, передбачених законодавством України, статутом закладу вищої освіти, укладеним з ним контрактом;

4) обирати виборних представників до вченої ради навчально-наукового інституту (факультету);

5) обирати делегатів на загальні збори (конференцію) ЗВО.

Таким чином, можна констатувати, що загальні збори (конференція) працівників як колегіальний орган громадського самоврядування ЗВО є органом безпосередньої демократії, наділеним досить широкими повноваженнями. Він дозволяє впливати на вирішення принципово важливих питань управління ЗВО (наприклад, погодження статуту чи змін до нього, дострокове відкликання керівника), активно взаємодіяти зі структурними підрозділами ЗВО (факультетами, навчально-науковими інститутами), поєднувати інтереси трудового колективу з інтересами ЗВО в цілому, утверджувати прогресивні традиції і формувати позитивну громадську думку щодо безпосереднього впливу кожного члена трудового колективу на організацію діяльності ЗВО.

Відповідно до ст. 36 Закону України «Про вищу освіту» *колегіальним органом управління закладу вищої освіти* є вчена рада, яка утворюється строком на п'ять років. Її склад затверджується наказом керівника ЗВО. Стаття 27 Закону України «Про освіту» від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII називає вчену раду основним колегіальним органом управління закладу освіти¹.

Погоджуємось із Г. Гончаровою, яка, досліджуючи правову природу вчених рад, відносить їх до державних, а не громадських форм демократії. Вчена рада передбачена законодавством, її створення є обов'язковим. Члени ради зобов'язані брати участь у засіданнях, обговоренні питань і прийнятті

¹ Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. *Офіційний вісник України*. 2017. № 78 (06.10.2017). Ст. 2392.

рішень. Відсутність їх на засіданнях без поважної причини є порушенням трудової дисципліни, адже засідання відбуваються у робочий час¹.

Вчена рада закладу вищої освіти також має широкі повноваження, серед яких можна виділити організаційні, управлінські, освітні й наукові. До основних управлінських повноважень у сфері регулювання праці слід віднести такі, як: обрання за конкурсом таємним голосуванням на посади завідувачів (начальників) кафедр, професорів і доцентів, директора бібліотеки, керівників філій; присвоєння вчених звань професора, доцента та старшого дослідника і подання відповідних рішень на затвердження до атестаційної колегії Міністерства освіти і науки України; внесення подання про відкликання керівника ЗВО з підстав, передбачених законодавством, статутом цього закладу, контрактом, яке розглядається вищим колегіальним органом громадського самоврядування закладу вищої освіти.

Рішення вченої ради вводяться в дію рішеннями керівника закладу вищої освіти. Отже, без затвердження ректором рішення вченої ради не матиме юридичної сили. Але чи може керівник ЗВО не погодитися з рішенням вченої ради? Закон таких випадків не передбачає. У цьому простежується поєднання колегіального та адміністративного методів управління ЗВО.

У закладі вищої освіти можуть утворюватися вчені ради структурних підрозділів, повноваження яких визначаються вченою радою ЗВО відповідно до його статуту. Вчена рада закладу вищої освіти вправі делегувати їм частину своїх повноважень.

Згідно зі ст. 43 Закону України «Про вищу освіту» вчена рада факультету (навчально-наукового інституту) обирає керівника факультету (навчально-наукового інституту) більшістю голосів від її складу з урахуванням пропозицій трудового колективу цього структурного підрозділу. Керівник закладу вищої освіти призначає керівника факультету (навчально-наукового інституту) строком на п'ять років та укладає з ним трудовий контракт. Однак керівник ЗВО має право обґрунтовано відмовити у призначенні на посаду та укладенні контракту. Тоді вчена рада факультету (навчально-наукового інституту) може двома третинами голосів від свого складу підтвердити попереднє рішення, після чого керівник закладу вищої освіти зобов'язаний протягом 10 робочих днів призначити відповідну особу на посаду й укласти з нею контракт.

Раніше процедура обрання науково-педагогічних працівників вищого навчального закладу III - IV рівнів акредитації (асистентів, викладачів, стар-

¹ Гончарова Г. Вчені ради вищих навчальних закладів: порядок формування та повноваження у вирішенні кадрових питань. *Право України*. 2006. № 12. С. 56-59. С. 57.

ших викладачів, доцентів) була встановлена статтею 48, а декана факультету - статтею 40 Закону України «Про вищу освіту» від 17 січня 2002 р. № 2984-III¹, та підзаконним нормативно-правовим актом Міністерства освіти і науки України, а саме: Положенням про обрання та прийняття на роботу науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів третього і четвертого рівнів акредитації, затвердженим наказом МОН України від 24 грудня 2002 р. № 744², тобто регулювалася у централізованому порядку.

Тепер новий закон «Про вищу освіту» у ст. 55 передбачив, що порядок проведення конкурсного відбору, який передує укладенню трудового договору (контракту) під час заміщення вакантних посад науково-педагогічних працівників – завідувачів (начальників) кафедр, професорів, доцентів, старших викладачів, викладачів, затверджується вченою радою закладу вищої освіти. Міністерством освіти і науки України були запропоновані Рекомендації щодо проведення конкурсного відбору при заміщенні вакантних посад науково-педагогічних працівників та укладання з ними трудових договорів (контрактів)³, які мають бути взяті до уваги під час розроблення локальної нормативної бази тих закладів вищої освіти, що віднесені до сфери управління МОН.

Згідно з Законом України «Про вищу освіту» вчену раду ЗВО очолює голова, який обирається таємним голосуванням із числа її членів, що мають науковий ступінь та/або вчене (почесне) звання, на строк діяльності вченої ради. До складу вченої ради закладу вищої освіти входять *за посадами* (тобто без виборів) керівник закладу вищої освіти, його заступники, керівники факультетів (навчально-наукових інститутів), учений секретар, директор бібліотеки, головний бухгалтер, керівники органів самоврядування та виборних органів первинних профспілкових організацій працівників ЗВО, а також *виборні представники*, які представляють наукових, науково-педагогічних працівників і обираються з числа завідувачів (начальників) кафедр, професорів, докторів філософії, докторів наук, виборні представники, які представляють інших працівників закладу вищої освіти і які працюють у

¹ Про вищу освіту: Закон України від 17.01.2002 р. № 2984-III. *Офіційний вісник України*. 2002. № 8 (07.03.2002). Ст. 327.

² Про затвердження Положення про обрання та прийняття на роботу науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів третього і четвертого рівнів акредитації: наказ Міністерства освіти і науки України від 24.12.2002 р. № 744. *Офіційний вісник України*. 2003. № 29 (01.08.2003). Ст. 1515.

³ Про затвердження Рекомендацій щодо проведення конкурсного відбору при заміщенні вакантних посад науково-педагогічних працівників та укладання з ними трудових договорів (контрактів): наказ Міністерства освіти і науки України від 05.10.2015 р. № 1005. URL: <http://www.ligazakon.ua>.

ньому на постійній основі, виборні представники аспірантів, докторантів, слухачів, асистентів-стажистів, інтернів, лікарів-резидентів, керівники виборних органів первинних профспілкових організацій студентів та аспірантів, керівники органів студентського самоврядування закладу вищої освіти відповідно до квот, визначених його статутом.

Закон встановлює, що не менш як 75 відсотків складу вченої ради повинні становити наукові, науково-педагогічні працівники закладу вищої освіти і не менш як 15 відсотків — виборні представники з числа студентів (курсантів).

Варто зазначити, що законодавець у новому Законі «Про вищу освіту» змінив закріплене раніше правило формування складу вченої ради виключно із числа докторів наук, професорів, завідувачів кафедр як представників науково-педагогічних працівників (ст. 34 Закону України «Про вищу освіту» 2002 року).

Вважаємо такий підхід більш демократичним, оскільки до прийняття найважливіших рішень діяльності закладу вищої освіти залучаються представники від різних категорій науково-педагогічних працівників, що, в свою чергу, забезпечить досягнення балансу інтересів учасників освітнього процесу, підвищить роль трудового колективу в управлінні закладом вищої освіти.

Що ж до участі у роботі вченої ради представників із числа студентів або курсантів, зокрема, в питаннях обрання за конкурсом на посади завідувачів кафедр, професорів, доцентів, директора бібліотеки, керівників філій, присвоєння вчених звань, внесення подання про відкликання керівника закладу вищої освіти на розгляд вищого органу громадського самоврядування ЗВО, хотілося б висловити деякі сумніви. По-перше, студенти й курсанти ще не мають необхідних знань і професійного досвіду, щоб кваліфіковано і відповідально приймати рішення. Вони не можуть висловлювати фахові судження з цих питань. По-друге, їх склад постійно змінюється, тому що процес навчання є категорією плинною. Тож, на наш погляд, участь студентів в ухваленні таких важливих кадрових питань вченої ради є недоцільною. Можливо, слід доповнити Закон «Про вищу освіту» положенням, відповідно до якого дозволити закладам вищої освіти уточнювати у своїх статутах коло питань, у вирішенні яких участь студентів є обов'язковою.

Разом з тим, варто підкреслити значну роль студентського самоврядування у регулюванні ряду важливих питань діяльності вищої школи (наприклад, брати участь в обговоренні й вирішенні питань удосконалення освітнього процесу, науково-дослідної роботи, призначення стипендій, організа-

ції дозвілля, оздоровлення, побуту і харчування; проводити організаційні, просвітницькі, наукові, спортивні, оздоровчі й інші заходи; брати участь у заходах (процесах) щодо забезпечення якості вищої освіти; делегувати своїх представників до робочих, консультативно-дорадчих органів; вносити пропозиції щодо змісту навчальних планів і програм; брати участь у вирішенні питань забезпечення належних побутових умов проживання студентів у гуртожитках та організації харчування студентів тощо)¹.

І це цілком справедливо, оскільки метою діяльності будь-якого ЗВО є забезпечення якісного освітнього процесу саме заради студентів. Тому підтримуємо тих науковців, які, спираючись на європейський досвід, відстоюють позицію широкої участі студентів у роботі робочих і дорадчих органів ЗВО^{2,3}.

Останнім часом спостерігаються спроби відійти від демократичних засад управління закладами вищої освіти. Так, наприклад, у проекті Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про вищу освіту» щодо зміни системи управління закладами вищої освіти», дата реєстрації 18.05.2018 р., № 8385 (суб'єкти законодавчої ініціативи: Народні депутати України О. Співаковський, І. Кириленко, Т. Кремінський та ін.)⁴ пропонується реорганізувати систему постійно діючих органів управління закладу вищої освіти (керівник ЗВО, вчена рада, орган громадського самоврядування) шляхом утворення додатково нових органів (виконавчий орган, фінансовий директор), змінити призначення і повноваження наглядової ради, органу студентського самоврядування, знизити кваліфікаційні вимоги до кандидатів на посаду керівника ЗВО в частині стажу.

Як зазначається у пояснювальній записці до законопроекту, прийняття таких змін дозволить забезпечити інституційне зміцнення вітчизняних університетів, посилити їхню управлінську спроможність, шляхом визначення оптимального балансу повноважень між внутрішніми органами управління

¹ Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. *Офіційний вісник України*. 2014. № 63 (15.08.2014). Ст. 1728.

² Середа О. Г. Робочі і дорадчі органи вищих навчальних закладів: вітчизняне законодавство і міжнародні стандарти. *Юридична наука очима молодих вчених*: тези доп. та наук. повідомл. Всеукр. наук.-практ. конф. мол. учених та здобувачів. за заг. ред. проф. А. П. Гетьмана. Харків: Кроссрууд, 2008. С. 17-18.

³ Швець Н. М. До питання про студентське самоврядування. *Юридична наука очима молодих вчених*: тези доп. та наук. повідомл. Всеукр. наук.-практ. конф. мол. учених та здобувачів. за заг. ред. проф. А. П. Гетьмана. Харків: Кроссрууд, 2008. С. 125-128.

⁴ Проект Закону «Про внесення змін до Закону України «Про вищу освіту» щодо зміни системи управління закладами вищої освіти»: від 18.05.2018 р. № 8385. URL: <http://www.ligazakon.ua>.

закладу вищої освіти (керівник, вчена рада, адміністрація закладу), наглядовою радою (з суттєвим розширенням її повноважень), та органами громадського самоврядування, які традиційно здійснюють захист прав викладачів та студентів¹.

Цей законопроект, на думку його авторів, пропонує зміни підходу до управління закладом вищої освіти, зокрема перехід до моделі з елементами корпоративного управління: наглядові ради матимуть більший обсяг повноважень і, відповідно, мотивації сприяти діяльності закладу вищої освіти; ректор буде звільнений від господарських функцій і паперової роботи, і зможе присвятити основні час і сили реалізації стратегічних завдань університету, а фінансовий директор буде фактично помічником ректора та призначатися ним за погодженням з наглядовою та вченою радою закладу вищої освіти.

Однак з таким висновком важко погодитись. Запропоновані зміни до чинного Закону України «Про вищу освіту», на наш погляд, не удосконалюють систему управління ЗВО, а, навпаки, ускладнюють та обтяжують її. Уведення двох нових органів — виконавчого органу (адміністративної ради, ректорату, ради директорів тощо) та фінансового директора — призведе до розпорошення повноважень керівника ЗВО та невизначеності його відповідальності. Так, позбавлення керівника закладу вищої освіти повноважень у вирішенні питань фінансово-господарської діяльності закладу вищої освіти (пункт 2 частини третьої статті 34 чинного Закону) і покладення цих функцій на фінансового директора ЗВО, по-перше, суперечить положенням ст. 8 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16 липня 1999 р. № 996-XIV, відповідно до яких питання організації бухгалтерського обліку на підприємстві належать до компетенції його власника (власників) або уповноваженого органу (посадової особи) згідно з законодавством та установчими документами; відповідальність за організацію бухгалтерського обліку та забезпечення фіксування фактів здійснення всіх господарських операцій у первинних документах, збереження оброблених документів, реєстрів і звітності протягом встановленого терміну, але не менше трьох років, несе уповноважений орган (посадова особа), який здійснює керівництво підприємством, або власник відповідно до законодавства та установчих документів².

¹ Пояснювальна записка до проекту закону України «Про внесення змін до Закону України «Про вищу освіту» щодо зміни системи управління закладами вищої освіти»: від 18.05.2018 р. № 8385. URL: <http://www.ligazakon.ua>.

² Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV. *Офіційний вісник України*. 1999. № 33 (03.09.99). Ст. 1706.

По-друге, якщо фінансовий директор вирішуватиме питання економічної діяльності ЗВО, а це досить широке коло повноважень (наприклад, забезпечення виконання рішень вченої ради і виконавчого органу; розроблення і подання на погодження виконавчого органу і затвердження наглядовою радою фінансового плану (кошторису) закладу вищої освіти; забезпечення виконання фінансового плану (кошторису) закладу вищої освіти; контроль дотримання всіма підрозділами штатної та фінансової дисципліни; здійснення безпосереднього управління фінансовими та матеріальними активами закладу вищої освіти та розпорядження його майновими правами; укладення і розірвання договорів з питань, віднесених до його компетенції, затвердження фінансових документів тощо), то яким чином керівник забезпечить відповідальність за результати діяльності закладу вищої освіти перед засновником (засновниками) або уповноваженим ним (ними) органом (особою) і виконання фінансового плану (кошторису), адже відповідальність покладається саме на нього.

Слід також зауважити, що частина повноважень керівника, фінансового директора і виконавчого органу ЗВО у законопроекті дублюється. Наприклад, такі обов'язки керівника, як здійснення управління економічною діяльністю закладу вищої освіти, забезпечення виконання фінансового плану (кошторису), контроль за дотриманням підрозділами ЗВО штатно-фінансової дисципліни можуть делегуватися фінансовому директору у разі введення такої посади. А ухвалення рішень про розміщення власних надходжень у територіальних органах центрального органу виконавчої влади у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів відноситься одночасно і до повноважень виконавчого органу, і до повноважень фінансового директора.

Такий підхід є порушенням одного з принципів діяльності ЗВО, а саме: *розмежування прав, повноважень і відповідальності* засновника (засновників), державних органів та органів місцевого самоврядування, до сфери управління яких належить заклад вищої освіти, *органів управління закладу вищої освіти та його структурних підрозділів*.

Заслуговує на критику пропозиція авторів законопроекту № 8385 щодо зміни призначення і повноважень наглядової ради ЗВО. Традиційно наглядова рада ЗВО утворюється для здійснення нагляду за управлінням майном закладу вищої освіти, додержанням мети його створення. Однак у законопроекті наглядова рада невиправдано перетворюється на додатковий колегіальний орган управління ЗВО, до повноважень якого віднесено: 1) затвердження стратегії розвитку закладу вищої освіти; 2) здійснення контролю за дотриманням статуту ЗВО; 3) здійснення контролю за дотриманням закон-

ності та організаційним забезпеченням виборів керівника ЗВО; 4) надання висновків на проекти стратегій розвитку закладу вищої освіти, поданих претендентами на участь у конкурсі на заміщення вакантної посади керівника закладу вищої освіти не пізніше, ніж за 20 днів до дня голосування; 5) погодження кандидатури фінансового директора (у випадку введення такої посади), поданої керівником ЗВО; 6) здійснення контролю за економічною діяльністю ЗВО; 7) погодження статутів ендавментів, підприємств та установ, в яких ЗВО є засновником чи співзасновником; 8) затвердження річного бюджету (фінансового плану, кошторису) ЗВО та звіту про його виконання тощо.

Враховуючи те, що до складу наглядової ради не можуть входити здобувачі вищої освіти та працівники ЗВО, наділення її таким широким колом повноважень з управління ЗВО (з одночасним звуженням повноважень вченої ради), свідчатиме про зовнішнє втручання у діяльність ЗВО, що суперечить законодавчо закріпленому принципу автономії та самоврядування, під яким розуміється самостійність, незалежність і відповідальність закладу вищої освіти у прийнятті рішень стосовно розвитку академічних свобод, організації освітнього процесу, наукових досліджень, внутрішнього управління, економічної та іншої діяльності, самостійного добору і розстановки кадрів у межах, встановлених законом.

Детального аналізу потребує і Проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про вищу освіту» (щодо удосконалення порядку обрання та призначення керівника закладу вищої освіти та його заступника)», дата реєстрації 19.09.2018 р., № 9103 (суб'єкти законодавчої ініціативи: Народні депутати України О. Співаковський, В. М. Литвин, О. Марченко та ін.)¹.

Як вбачається із пояснювальної записки, основною метою цього законопроекту є встановлення вимог щодо кандидатури керівника закладу вищої освіти, спрямованих на підтвердження його високого професійного рівня підготовки, досвіду для забезпечення ефективного керівництва закладом вищої освіти, а також удосконалення процедури обрання керівника залежно від кількості штатних науково-педагогічних та наукових працівників закладу вищої освіти².

Так, автори законопроекту № 9103 пропонують шляхом внесення змін до Закону України «Про вищу освіту» закріпити такі положення:

¹ Проект Закону «Про внесення змін до Закону України «Про вищу освіту» (щодо удосконалення порядку обрання та призначення керівника закладу вищої освіти та його заступника)» від 19.09.2018 р. № 9103. URL: <http://www.ligazakon.ua>.

² Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV. *Офіційний вісник України*. 1999. № 33 (03.09.99). Ст. 1706.

1) кандидат на посаду керівника закладу вищої освіти повинен мати науковий ступінь *доктора наук* та вчене звання *професора* і стаж роботи на посадах науково-педагогічних працівників не менш як 10 років після присвоєння вченого звання професора. До зазначеного стажу *може бути зарахований (але не більше, ніж 5 років) стаж роботи на керівних посадах закладу вищої освіти*; одна і та сама особа не може бути керівником відповідного закладу вищої освіти більше ніж два строки *поспіль*.

2) визначити порядок обрання керівника закладу вищої освіти *залежно від кількості штатних наукових, науково-педагогічних працівників ЗВО* та надання права обирати керівника конференцією трудового колективу (для закладів вищої освіти, в яких чисельність штатних наукових, науково-педагогічних і педагогічних працівників становить 300 і більше осіб);

3) передбачити порядок обрання кандидатури виконувача обов'язків керівника закладу вищої освіти вченою радою та вищим колегіальним органом громадського самоврядування закладу вищої освіти (конференцією трудового колективу) тощо.

Встановлення вищих, порівняно з чинним Законом України «Про вищу освіту», кваліфікаційних вимог до претендентів на посаду керівника ЗВО, зокрема, наукового ступеня доктора наук (зараз може бути й кандидат наук) і вченого звання професора (зараз достатньо звання доцента), вважаємо недоцільним і необґрунтованим, оскільки посада керівника ЗВО є не лише науковою. Вона поєднує в собі також управлінські й організаційні функції. Тому встановлення таких вимог обмежить можливості більш молодих, але талановитих і креативних учених претендувати на зазначену посаду.

Крім того, викликає стурбованість пропозиція авторів цього законопроекту закріпити норму, відповідно до якої одна і та сама особа не може бути керівником відповідного закладу вищої освіти більше ніж два строки поспіль. Зараз у статті 42 Закону України «Про вищу освіту» встановлена загальна заборона обіймати посаду керівника ЗВО однією і тією ж особою більше ніж два строки. На наш погляд, запропоновані доповнення дозволять окремим особам «обходити» закон і бути керівниками закладів вищої освіти у майбутньому фактично безстроково, формально пропускаючи один строк.

Необґрунтованою видається й пропозиція закріпити різну процедуру обрання керівника ЗВО з огляду на штатну чисельність наукових, науково-педагогічних і педагогічних працівників, а також визнання колегіальним органом громадського самоврядування ЗВО з чисельністю штатних працівників 300 і більше осіб лише конференції трудового колективу. По-перше, незрозуміло, якими критеріями керувалися автори цього законопроекту,

визначаючи саме такий кількісний склад працівників ЗВО (більше чи менше 300). По-друге, ними не враховані положення досі чинного в Україні Закону СРСР «Про трудові колективи і підвищення їх ролі в управлінні підприємствами, установами, організаціями» від 17.06.1983 р. № 9500-Х¹.

Так, у статті 19 цього Закону², яка встановлює форми здійснення повноважень трудових колективів в управлінні підприємствами, установами, організаціями, передбачено, що повноваження трудових колективів здійснюються безпосередньо загальними зборами (конференціями) трудових колективів підприємств, установ, організацій. А стаття 20 встановлює, що загальні збори (конференції) трудових колективів підприємств, установ, організацій розглядають найважливіші питання життя і діяльності трудових колективів. Конференції ж трудових колективів проводяться на підприємствах, в установах, організаціях, де *скликання зборів утруднене через багатозмінність або територіальну роз'єднаність цехів, відділів, діляниць та інших структурних підрозділів*. Делегати на конференцію обираються за нормами і в порядку, що визначаються трудовим колективом. Збори вважаються правомочними, якщо в них бере участь більш як половина загальної кількості членів колективу, а конференція — не менш як дві третини делегатів.

Таким чином, найвищим органом громадського самоврядування у ЗВО (як і в інших підприємствах чи організаціях) є саме загальні збори трудового колективу. Конференція проводиться лише в тих випадках, коли скликання загальних зборів неможливе через багатозмінний режим роботи (чого у ЗВО не спостерігається), або через територіальну віддаленість його структурних підрозділів.

На підставі викладеного, вважаємо, що розглядувані вище законопроекти порушують нині чинні правові засади діяльності закладів вищої освіти, суперечать принципам автономності і самоврядування ЗВО, негативно вплинуть на провадження демократичних реформ у системі вищої освіти України.

¹ Про порядок тимчасової дії на території України окремих актів законодавства Союзу РСР: Постанова Верховної Ради України від 12.09.1991 р. № 1545-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 46 (12.11.91). Ст. 621.

² Про трудові колективи і підвищення їх ролі в управлінні підприємствами, установами, організаціями: Закон СРСР від 17.06.1983 р. № 9500-Х. URL: <http://www.ligazakon.ua>.